

PAUL GOMA SAU VOCAȚIA SUPRAVIEȚUIRII INTELLECTUALE

Afirmația emblematică a scriitorului de la Mana: „Eu nu sunt un disident, eu sunt un scriitor. Și punct...” are efectul tăișului de lance în acest univers al tăcerii ignorante sau a prea-spusului delirant, atunci când adevărul riscă să încurce „buna făcătură”. Or Paul Goma face parte din categoria acelor scriitori care au adunat toate ostilitățile posibile tocmai pentru că a încălcat acel tabu al tăcerii, contrariind profund sistemul politic al minciunii. În timp, s-au recunoscut meritele în calitatea sa de cel mai important disident român, de cea mai autorizată instanță morală a societății românești, de cel mai infatigabil protestatar în confruntarea cu regimul comunist, dar s-a pus la îndoială cu insistență factura sa scriitoricească. Calificat mai întâi „scriitor fără operă”, apoi „scriitor fără talent”, sau în cel mai bun caz, un „memorialist”, autorul *Alfabecedarului* rămâne în continuare un teren prolific pentru fabulațiile cu rădăcini securiste. Cum bine observă Ion Simuț, principala acuză politică pe care ar fi dorit Securitatea să o poată formula era că Paul Goma ar fi un trădător de țară sau un conspirator. Cum nu avea probe și argumente pentru așa ceva, s-a mulțumit să vadă că este apreciat drept nul ca scriitor în presa literară. Rostul unor asemenea deprecieri publice a prestigiului era limpede: erodarea credibilității lui Paul Goma. Neînvățând să-și conserve capitalul de simpatie necesar pentru a fi recunoscut drept scriitor într-o epocă ingrată, disidentul român nu a renunțat niciodată la scris, creând o literatură axată pe un tip particular de reacție

la existență. „Nu sunt istoric, nici sociolog, nici om politic. (...) Sunt, întâmplător, scriitor. Acel animal care povestește ce știe” – se definește ferm Paul Goma în deschiderea la mărturia din *Le tremblement des hommes*, sacrificând toate celelalte merite în numele condiției de scriitor.

Învăluită fie într-un amplu fenomen de respingere neîntemeiată, fie într-o severă eclipsă, personalitatea literară a lui Paul Goma constituie unul din cele mai controversate cazuri din întreaga literatură română contemporană. În acest context, lucrarea Alionei Grati, *Paul Goma: inițieri în textul literar* (Chișinău, Editura Arc, 2011), apărută în mod semnificativ în colecția „Cartea care te salvează” reprezintă un reper decisiv în (re)considerarea valorică a scriitorului Paul Goma. E de semnalat faptul că în cadrul aceleiași colecții au apărut lucrări dedicate operei lui L. Rebreanu, T. Arghezi, L. Blaga, I. Barbu ș.a.

Depășind grila deformatoare impusă de vanitățile sterile, nefăcând mult caz din mina scriitorului de exclusivist în continuă ofensivă împotriva tuturor sau din orgoliul justițiar al acestuia, reprezentanții generației mai tinere (Raluca Lazarovici, Mariana Pasincovschi, Nina Corcinschi, Daniela Sitar-Tăut, Bogdan Crețu ș.a.) reușesc să se apropie cu pasiune și responsabilitate, de opera scriitorului, lăsând la o parte tolbele cu prejudecăți. Aș aminti în același context și lucrarea Ancuței Maria Coza, *Paul Goma: scriitura disidenței* (Editura Tipo Moldova, colecția „Academica”, Iași, 2011), care

vine, alături de cea a Alionei Grati, ca o dovadă elocventă că adevărata reconstituire valorică a operei lui Paul Goma aparține noii generații.

Dintre cărțile apărute în colecția „Cartea care te salvează”, lucrarea Alionei Grati despre Paul Goma este cea mai temerară. Pentru că a vorbi astăzi despre scriitorul Paul Goma, un autor incomod, pus nejustificat, dar extrem de zelos în paranteze, este un act curajos, venit doar din dăruire. Autoarea își asumă, prin urmare, gestul vertical de a vorbi cu cărțile pe față despre creația acestui basarabean renegat de adepții conspirației tăcerii impuse de partid. Mai mult, cu talentul profesorului experimentat, ne propune o formulă didactică în care Goma să fie „gustat” și de către „elevi, studenți, profesori”.

Aplecată acribios asupra operei scriitorului de la Mana, Aliona Grati denotă prin prezenta lucrare nu doar dorința de a pătrunde în universul ideatic al creației acestuia, ci relevă o adevărată fascinație pentru personalitatea culturală a lui Paul Goma. Această pasiune se reflectă în publicațiile ce au precedat și au pregătit, în egală măsură, prezenta apariție editorială („*Din calidor*” de Paul Goma. *O altă imagine artistică a basarabeanului*, în „*Studia Universitatis „Petru Maior*”, „*Philologia*”, nr. 9, 2010; *Concert pentru orgă. Biblioteca Paul Goma*, în „*Metaliteratura*”, nr. 5-6, 2010; *Romanul ca lume postBabelică*, Chișinău, 2009 etc.).

Suplă, compactă, cartea oglindește reflexiile unei necesități ființiale, ilustrativ în acest sens fiind titlul întâiului capitol: *Nevoia cunoașterii lui Paul Goma*. Acunoaște creația lui Paul Goma reprezintă pentru autoare o necesitate imperioasă, pe care încearcă să o motiveze cu argumentele criticului implicat în actul cercetării minuțioase: „Cunoașterea

lui Paul Goma este un imperativ al zilei, care trebuie realizat la modul serios și plener, deoarece creația acestui scriitor este una din șansele noastre de a intra în contact și în rezonanță cu literatura (post)modernă” (p. 5). Din întreg capitolul se desprinde nevoia realizării unui act justițiar, autoarea aderând involuntar la ceea ce Vladimir Tismăneanu, numește o *etică a neuitării*, și, completăm, a reconsiderării. Astăzi mai suntem situați, trebuie să recunoaștem, sub semnul acelei urgențe universale a memoriei. Exegeta vede în problema receptării adecvate o chestiune urgentă, capitală, afirmând că Paul Goma este „un inconfundabil romancier cu care ieșim în Europa” (p. 6).

Parcurgând o operă impresionantă, Aliona Grati ajunge la concluzia că autorul *Bonifaciei* este un scriitor nedreptățit. Altminteri, toate edițiile românești ale cărților semnate de Paul Goma au tiraje mici, de maxim 1 500 de exemplare și sunt precar distribuite. În programele școlare, opera lui Paul Goma își face loc cu multă dificultate. Mai mult, critica excesiv de aspră a contemporanilor nu pornește adesea de la valoarea operei, ci de la atitudinea ireverențioasă a scriitorului din publicistica și memorialistica sa. Înainte de a fi blamat, (re)negat, sancționat, contestatarii săi ar trebui să facă efortul depășirii propriilor orgolii, înfrângându-și conștiințele vinovate și să ia, vorba lui Ion Simuț, „o pauză firească de lectură”, aplecându-se cu temeinicie asupra cărților sale, care, nu în mod întâmplător au fost traduse în peste cinci limbi până la ora actuală.

O sinteză extrem de elocventă este oferită de autoare în capitolul următor, *Profilul scriitorului*. Sunt selectate reperele biografice esențiale care au contribuit decisiv la formarea personalității lui Paul Goma, întrucât ele vor influența pregnant opera de

mai târziu. Se prezintă matricea basarabeană a scriitorului, satul Mana din „Basarabia rainică”, peregrinările familiei Goma (sugestiv surprinse de scriitor în capitolele romanului *Arta Refugii*: 1. *Ne mutăm*; 2. *Ne-am mutat*; 5. *Iar ne mutăm* etc.), sinuoasa activitate desfășurată în țară de către prozator și se evidențiază statutul de disident al acestuia. În paralel, sunt trecute în revistă primele creații literare și se semnaleză trecerea de la proza scurtă la roman. Este relevată importanța gestului de aderare a scriitorului la *Charta 77* în anii totalitarismului, urmat de perioada de detenție și domiciliul forțat. O atenție deosebită acordă autoarea anilor petrecuți de scriitor la Paris, când acesta devine un veritabil simbol al disidenței. Nu este trecută cu vederea nici controversata perioadă de după 1997, când scriitorul își publică primele trei *Jurnale*, trezind antipatia contemporaneității, ce s-a extins ulterior dinspre scriitor spre opera lui, devenind victima unei contestări drastice. Nu putem să nu reținem rigoarea cu care exegeta reconstituie principalele etape din biografia spirituală a lui Paul Goma, insistând pe activitatea literară a acestuia în țară și în exil. Autoarea reușește să propună o imagine sintetică asupra unui univers uman căruia îi validează existența în subtile interpretări.

Paul Goma este abordat de către Aliona Grati ca un scriitor prolific, care s-a exprimat în mai multe genuri și specii literare: roman, proză scurtă, eseu, memorialistică, publicistică etc., remarcându-se disponibilitatea acestuia pentru experimentările postmoderniste ale așa- numitului *gen hibrid* (*jurnalul unui jurnal*; *romanul-memoriu*; *romanul-roman* etc.).

În secvența *Universul tematic al creației* autoarea contabilizează temele predilecte ale celui care s-a opus tentativei

de asasinat a spiritualității românești: detenția intelectualilor, îngrădirea drepturilor omului, stalinizarea României, proletcultismul, cu alte cuvinte chiar temele tabuizate, despre care Paul Goma se pronunță în scrisoarea deschisă către Heinrich Böll, scriitorul german, laureat al premiului Nobel și, pe atunci, președinte al Pen Clubului Internațional, scrisoare difuzată de repetate ori la „Europa liberă” și publicată în revista românească pariziană „Ethos”, nr. 2, din 1975.

Autoarea oferă o clasificare a creației lui Paul Goma în funcție de tema dominantă, pornind, după cum susține, de la sugestiile scriitorului însuși: I. *Ciclul autobiografic*. II. *Romanele și cărțile de mărturie despre universul carceral românesc*. III. *Cărți cu subiect basarabean*. IV. *Romanele „cu femei și despre femei”*. V. *Dicționarul*. VI. *Alte cărți ce conțin mărturii și discuții pe orice temă anunțată de Paul Goma în celelalte lucrări*. VII. *Jurnalele*. Clasificarea descumpănește, dovedindu-se pe alocuri tautologică, întrucât aspectul autobiografic se regăsește în toate scrierile lui Paul Goma, fiind greu de disociat între filonul autobiografic și restul operei. O delimitare între *Jurnale* (*Jurnal pe sărite*, *Jurnal de căldură mare*, *Jurnal de noapte lungă*, *Jurnal de apocrif*, *Jurnalul unui jurnal*, *Alte jurnale*, *Jurnal 1999-2011*) și restul operei (constituită de o diversitate de romane distribuite pe palierele imaginației epice, extinse de la autobiografic la fictiv și viceversa) se dovedește necesară. Realitatea estetică a prozei lui Paul Goma nu este uniformă, nici tematic, nici stilistic, și de aceea o examinare sintetică profund comprehensivă se dovedește inevitabilă.

În capitolul *Concepția asupra literaturii* exegeta constată lipsa unui program aparte al scriitorului, reținând reflecțiile metaliterare, dispersate în

confesiunile sale, în măsură să releve cel mai bine concepția estetică. „De foarte multe ori însă, pentru a-și defini concepția despre literatură, scriitorul apelează la știința muzicală, așa încât noțiuni ca *ostinato*, *fuga*, *contrapunct*, *passacaglia*, *ciaccona*, corelate cu cele menite a exprima *ars poetica*, apar cât se poate de firești” (p.14) , constată cu justete Aliona Grati.

Adunate sub umbrela unor fluvii tematice prolifice, cum ar fi copilăria mirifică, refugiul dramatic, universul concentraționar, iubirea pentru femeie și romanul limbii române fictive, cele cinci romane (*Din calidor*; *Arta reFugii*; *Ostinato*; *Bonifacia*; *Alfabecedar*) sunt cercetate cu mult rafinament în următoarele capitole. Analizele realizate de Aliona Grati vizează cu precădere romanele scriitorului, deoarece ele reprezintă sectorul cel mai important al creației acestuia. Intitulată modest, *Paul Goma: inițieri în textul literar*, cartea este, în mod indiscutabil, mai mult decât o simplă inițiere. Altfel cum am explica complexa formă literar-muzicală prin grila căreia autoarea interpretează romanul *Ostinato*, spre exemplu: „Cuvântul *ostinato* înseamnă în italiană «cu încăpățănare» (...). În terminologia muzicală, *ostinato* constituie basul care repetă același desen muzical într-o lucrare polifonică (*basso ostinato*). Împreună luate, aceste dimensiuni – ideea de insistență tematică și tehnica muzicală – sunt propice pentru un foarte ingenios experiment literar: supunerea formei *ostinato* conținutului care transpune infernul închisorilor comuniste” (p. 44).

Scriitorul impune în narațiunile sale o formulă epică aparte, axată pe o experiență autobiografică traumatizantă. De aici apropierea dintre roman și genul autobiografic: memorii, autobiografie, jurnal intim. Romanele semnate de disidentul

român au o importantă valoare documentară, alcătuind memoria unui timp infernal. „Scrisul lui a făcut apel la neuitare” (Bedros Horasangian), reflectând o conștiință gata să se sacrifice. Aproape toate cărțile lui Paul Goma sunt scrise cu propria viață, declanșând o adevărată ofensivă împotriva uitării vinovate. „Viața mea este memorie”, se confesează Paul Goma, practicând o *terapie a memoriei*, cu disperarea revoltei și sentimentul opresiv al infernului existenței.

Flexibilă în abordarea registrelor, Aliona Grati optează pentru structurarea diferențiată a capitolelor, fără a avea mania unor nuclee identice, altminteri greu de imaginat în cazul dat. Astfel, dacă în *Arta ReFugii* este cercetată drama refugiatului, ”începutul unui exil perpetuu”, în *Bonifacia* se urmăresc „proiecțiile eternului feminin și poezia deliciilor senzoriale” etc. Scrise cu discernământ și aplicație, convingător și reconfortant, paginile din aceste secvențe ne invită la o decodare personală, în scurt, la o (re)lectură participativă. Paralel, pentru a conferi o relativă coerență didactică, autoarea își orientează demersul investigativ în cadrul fiecărui capitol spre reperele indispensabile abordării literare: *geneza, temele și semnificațiile, compoziția și tehnicile narative, personajele, stilul și limbajul* etc. Abordând o perspectivă critică echilibrată, înarmată cu rigoarea cercetătorului avizat, dar și a inteligenței puse în joc, autoarea propune un adevărat demers hermeneutic de identificare a temelor și motivelor recurente, a personajelor și problematicii ideatice, arătându-se atentă atât la nivelul informațiilor, cât și la nivelul nuanțelor interpretării. Totodată, fiecare capitol este însoțit de un dispozitiv practic, menit să faciliteze buna receptare a creației.

Bibliografia critică din finalul lucrării sintetizează cele mai recente abordări ale

operei lui Paul Goma, reflectând totodată și implicarea echipei redactionale a revistei „Metaliteratura” în promovarea creației acestui scriitor în care se mai poticnesc numeroase spirite anemice.

Dincolo de competentele analize de text, lucrarea are menirea de a readuce în actualitate opera unui scriitor-militant, care a avut curajul să se opună deschis sistemului, trecând prin închisorile comuniste de la Jilava și Gherla. Prin tot ce realizează, autoarea urmărește să construiască un profil; analiza operei literare urmând acestei identificări a scriitorului. Poate că, în primul rând, dincolo de analizele pertinente, Aliona Grati a dorit ca aceste pagini să constituie un îndemn la re-descoperirea unei opere. Prin ipostazierea scriitorului în protagonistul propriei opere, autoarea denotă harul artei subtile a portretizării.

Scrisă din afinități electivă, cu multă pasiune și dintr-o vizibilă dorință de a se

solidariza cu un scriitor nedreptățit, cartea Alionei Grati vine să certifice marca unui spirit elevat și a unei sensibilități creatoare, denotând eleganța unei erudiții literare superioare. Capacitatea de transcendere, de reducere la esențial, modalitatea critică existențială, densitatea informației fără riscul transformării într-o materie amorfă, constituie calitățile prezentei lucrări.

Paul Goma: inițieri în textul literar reprezintă, astfel, o elocventă ilustrare a modalității critice de explorare existențială, oferind totodată o adevărată desfătare intelectuală. Prin reconsiderarea valorică pe care o întreprinde, cartea se înscrie în seria de acțiuni de „restituire” culturală a operei lui Paul Goma.

DIANA VRABIE

Universitatea de Stat
„Alec Russo” din Bălți

ION BĂRBUȚĂ. *Structura pragmasemantică a enunțului din limba română.* – Chișinău, SC Profesional Service SRL, 2012, 192 p.

Recent apăruta lucrare în domeniul investigațiilor lingvistice se axează pe teze general-lingvistice de o înaltă forță argumentativă, care îi conferă temeinicie și certă aplicabilitate; am enumera dintre aceste orientări de principiu următoarele:

– necesitatea de a acorda contextului care „lasă urme” (Benveniste) în structura enunțului o valoare de primă importanță în cercetare (p. 9);

– necesitatea destrămării „iluziei descriptive” (J. Austin), adică a postulatului privind caracterul descriptiv prin exclusivitate al limbajului (p. 10);

– necesitatea evidențierii și abordării critice, în cadrul investigațiilor fenomenelor de limbaj, a eterogenității criteriilor de clasificare morfologică și sintactică (p.10) ș.a.

Întru elucidarea mai multora dintre aceste situații discutabile autorul își propune o cercetare polinivelară a enunțului din limba română din perspectivă pragmasemantică. În acest plan sunt examinate – cu atenție, răbdare și minuțiozitate – raporturile sistemice la toate cele șase straturi de semnificație, compartimentele studiului prezentând în mod sistemic stratificarea